ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

BOSHLANG‘ICH SINF DARSLIKLARIDA MEDIA VA AXBOROT SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRUVCHI TOPSHIRIQLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Qosimova Sanobar Bannobjon qizi
Osiyo xalqaro universitetining magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.24410793

Annotatsiya. Mazkur tezisda boshlang‘ich sinf darsliklarida o‘quvchilarning media va axborot savodxonligini shakllantirishga xizmat qiluvchi topshiriqlar mazmuni, turlari hamda didaktik imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, o‘quvchilarda axborotni izlash, qabul qilish, tahlil qilish, saralash va undan to‘g‘ri foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik ahamiyati asoslab berilgan. Yangi avlod darsliklaridagi matnlar, rasmlar, jadvallar, infografikalar va amaliy topshiriqlar orqali media savodxonlikni rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Bundan tashqari, topshiriqlar tizimini takomillashtirishda interfaol metodlar, raqamli texnologiyalar va xalqaro ta’lim tajribasidan foydalanish bo‘yicha metodik tavsiyalar keltirilgan.
Kalit so‘zlar: media savodxonlik, axborot savodxonligi, boshlang‘ich ta’lim, yangi avlod darsliklari, axborot tahlili, tanqidiy fikrlash, raqamli texnologiyalar, interfaol topshiriqlar, PIRLS.

Аннотация. В тезисе рассматриваются содержание, виды и дидактические возможности заданий, направленных на формирование медийной и информационной грамотности учащихся начальных классов. Обосновывается педагогическое значение развития у младших школьников навыков поиска, восприятия, анализа, отбора и правильного использования информации. Анализируются возможности формирования медиаграмотности посредством текстов, иллюстраций, таблиц, инфографики и практических заданий, представленных в учебниках нового поколения. Кроме того, представлены методические рекомендации по совершенствованию системы заданий с использованием интерактивных методов, цифровых технологий и международного образовательного опыта.
Ключевые слова: медиаграмотность, информационная грамотность, начальное образование, учебники нового поколения, анализ информации, критическое мышление, цифровые технологии, интерактивные задания, PIRLS.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda axborot oqimining keskin ortishi ta’lim tizimi oldiga yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Ayniqsa, yosh avlodning turli axborot manbalari bilan ishlash, kerakli ma’lumotlarni izlash, ularni tahlil qilish, ishonchli va noto‘g‘ri axborotni farqlash ko‘nikmalarini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki zamonaviy jamiyatda faqat bilimga ega bo‘lish emas, balki ushbu bilimlarni mustaqil izlash, baholash va amaliyotda qo‘llay olish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Media va axborot savodxonligi insonning turli axborot manbalaridan ongli, tanqidiy va mas’uliyatli foydalanish qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur kompetensiyani shakllantirish jarayonini aynan boshlang‘ich ta’lim bosqichidan boshlash maqsadga muvofiqdir. Sababi, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlash, kuzatish, savol berish, axborotni qabul qilish va unga munosabat bildirish kabi dastlabki ko‘nikmalar aynan shu davrda rivojlanadi.

Yangi avlod darsliklari mazmunida o‘quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki hayotiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar muhim o‘rin egallaydi. Xususan, matn va rasmlarni taqqoslash, jadval hamda diagrammalardan ma’lumot olish, e’lon va reklamalar mazmunini tahlil qilish, turli axborotlar asosida xulosa chiqarish kabi topshiriqlar media va axborot savodxonligini shakllantirishda samarali didaktik vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich sinf darsliklaridagi topshiriqlar tizimini media va axborot savodxonligi talablariga muvofiq takomillashtirish, ularning mazmunini o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va bilish imkoniyatlariga moslashtirish dolzarb ilmiy-metodik masalalardan biridir. Bunday yondashuv o‘quvchilarda axborot bilan ishlash madaniyati, tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish hamda raqamli muhitda mas’uliyatli xatti-harakat ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

1. Media va axborot savodxonligining pedagogik mohiyati

Media va axborot savodxonligi zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, axborotni anglash va undan samarali foydalanishini ta’minlovchi muhim kompetensiyalardan biridir. Media savodxonlik turli ommaviy axborot vositalari, internet resurslari, videomateriallar, reklama va boshqa axborot manbalarining mazmunini tushunish hamda ularga tanqidiy munosabat bildirishni anglatadi. Axborot savodxonligi esa zarur ma’lumotni izlash, topish, saralash, tekshirish, tahlil qilish va undan maqsadli foydalanish ko‘nikmalarini qamrab oladi.

UNESCO tomonidan ilgari surilgan Media va axborot savodxonligi konsepsiyasida ham insonning axborotga kirish, uni baholash, undan foydalanish va yangi axborot yaratish kompetensiyalariga alohida e’tibor qaratiladi. Bu yondashuv boshlang‘ich ta’limda ham muhim ahamiyatga ega. Chunki kichik maktab yoshidagi bolalar axborotni ko‘pincha rasm, matn, video va turli vizual vositalar orqali qabul qiladilar. Shu sababli ularda axborotni shunchaki qabul qilish emas, balki uning mazmunini tushunish, taqqoslash va mustaqil xulosa chiqarish malakalarini rivojlantirish zarur.

2. Boshlang‘ich sinf darsliklarida media va axborot savodxonligini shakllantiruvchi topshiriqlarning mazmuni va turlari

Boshlang‘ich sinf darsliklarida media va axborot savodxonligini shakllantirish o‘quv materiallari bilan uzviy bog‘liq holda tashkil etilishi lozim. Bunda ona tili, o‘qish savodxonligi, matematika hamda tabiiy fanlar darsliklaridagi topshiriqlardan samarali foydalanish mumkin. Xususan, matnni o‘qib tushunish, rasmlardagi voqealarni izohlash, jadvallardan ma’lumot olish, turli axborotlarni taqqoslash va berilgan ma’lumotlar asosida xulosa chiqarish kabi faoliyatlar o‘quvchilarning axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Mazkur yo‘nalishdagi topshiriqlarni quyidagi turlarga ajratish mumkin:

- Axborotni izlashga oid topshiriqlar – matn, rasm, jadval va boshqa manbalardan kerakli ma’lumotlarni topish.
- Axborotni tahlil qilishga oid topshiriqlar – berilgan ma’lumotlarni taqqoslash, ularning mazmunini tushuntirish va sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash.
- Tanqidiy fikrlashga yo‘naltirilgan topshiriqlar – axborotning to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligini aniqlash, dalillar asosida fikr bildirish.
- Media mahsulotlarni tahlil qilish topshiriqlari – reklama, e’lon, plakat, infografika va videomateriallar mazmunini anglash.

• Ijodiy topshiriqlar – o‘quvchining mustaqil ravishda e’lon, axborotli plakat, kichik hikoya yoki sodda infografika yaratishi.

Bu kabi mashqlar o‘quvchilarning nafaqat o‘quv materialini o‘zlashtirishiga, balki kundalik hayotda uchraydigan axborotlardan to‘g‘ri foydalanishiga ham yordam beradi.

3. Topshiriqlar tizimini takomillashtirishda innovatsion metodlar va raqamli texnologiyalardan foydalanish

Media va axborot savodxonligini rivojlantirishda an’anaviy topshiriqlar bilan bir qatorda innovatsion pedagogik metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, muammoli ta’lim, loyiha metodi, kichik guruhlarda ishlash, aqliy hujum, taqqoslash va munozara metodlari o‘quvchilarning axborotga mustaqil munosabat bildirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish esa ta’lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali tashkil etishga yordam beradi. Masalan, elektron taqdimotlar, interaktiv testlar, ta’limiy videolar, elektron ensiklopediyalar va QR-kodlar orqali berilgan qo‘shimcha ma’lumotlar o‘quvchilarning axborot izlashga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Biroq bunda o‘quvchilarga internetdagi har qanday ma’lumot ham ishonchli bo‘lavermasligini tushuntirish, axborot manbasini tekshirish va undan xavfsiz foydalanish qoidalarini o‘rgatish zarur.

Topshiriqlar tizimini takomillashtirishda quyidagi metodik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

• Muammoli vaziyat yaratish: o‘quvchilarga bir-biriga zid bo‘lgan ikkita ma’lumot taqdim etilib, ularning qaysi biri asosli ekanini aniqlash vazifasi beriladi.

• Loyiha metodi: o‘quvchilar kichik guruhlarda muayyan mavzu bo‘yicha ma’lumot to‘playdi va axborotli plakat yoki taqdimot tayyorlaydi.

• Taqqoslash metodi: bir mavzuga oid matn, rasm va jadvaldagi ma’lumotlar o‘zaro taqqoslanadi.

• Interaktiv topshiriqlar: elektron testlar, viktorinalar va multimedia materiallari yordamida o‘quvchilarning bilimlari mustahkamlanadi.

Ushbu metodlar o‘quvchilarda axborotni anglash, mustaqil izlanish, jamoada ishlash, fikrini asoslash va ijodiy yondashish kompetensiyalarini rivojlantiradi.

4. Media va axborot savodxonligini shakllantiruvchi amaliy topshiriqlar namunalari

Darsliklardagi topshiriqlarni takomillashtirishda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash muhimdir. Bunda o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda sodda, qiziqarli va hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Quyidagi topshiriqlarni boshlang‘ich sinf darslariga tatbiq etish mumkin:

1-topshiriq. “Ishonchli axborotni top!”

O‘quvchilarga ikkita ma’lumot beriladi:

• Birinchi ma’lumot: Daraxtlar havoni tozalashga yordam beradi.

• Ikkinchi ma’lumot: Daraxtlar kechasi quyosh nurini ishlab chiqaradi.

O‘quvchilar ushbu fikrlarni tahlil qilib, qaysi ma’lumot to‘g‘ri ekanini aniqlaydilar va o‘z javoblarini izohlaydilar.

2-topshiriq. “Rasm nimani hikoya qiladi?”

O‘quvchilarga bir nechta rasmlar yoki infografikalar ko‘rsatiladi. Ular rasmlarda qanday axborot aks etganini aniqlaydilar, voqealar ketma-ketligini tushuntiradilar va rasm asosida xulosa chiqaradilar.

3-topshiriq. “Reklamani tahlil qilamiz!”

• Reklamada nima targ‘ib qilinmoqda?

• Unda qanday ma’lumotlar berilgan?

- Reklama insonni nimaga ishontirmoqchi?
- Reklamadagi ma’lumotlarni qanday tekshirish mumkin?

4-topshiriq. “Axborot detektivlari”

O‘quvchilarga muayyan mavzu bo‘yicha qisqa matn, jadval va rasm taqdim etiladi. Ular uchala manbadan kerakli ma’lumotlarni topib, ularni o‘zaro taqqoslaydilar va umumiy xulosa tayyorlaydilar.

5. Xalqaro tajriba asosida media va axborot savodxonligini rivojlantirish imkoniyatlari

Media va axborot savodxonligini shakllantirish masalasi xalqaro ta’lim tizimlarida ham muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Xususan, Finlandiya ta’lim tizimida media savodxonlik o‘quvchilarning kundalik ta’lim faoliyati bilan bog‘liq holda rivojlantiriladi. O‘quvchilar turli axborot manbalarini taqqoslash, media materiallarning mazmunini tahlil qilish va tanqidiy fikrlashga yo‘naltiriladi.

Singapur ta’lim tajribasida esa raqamli savodxonlik, mustaqil izlanish va axborotdan samarali foydalanish ko‘nikmalariga alohida e’tibor qaratiladi. Bu jarayonda o‘quvchilarning muammolarni hal qilish, axborotni qayta ishlash va o‘z fikrini asoslash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi topshiriqlardan foydalaniladi.

Shuningdek, UNESCOning Media va axborot savodxonligi bo‘yicha yondashuvlari ta’lim jarayonida axborotga kirish, uni baholash, undan foydalanish va yangi axborot yaratish ko‘nikmalarini rivojlantirish zarurligini ta’kidlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf darsliklarida media va axborot savodxonligini shakllantirish zamonaviy ta’limning muhim vazifalaridan biridir. O‘quvchilarga axborotni izlash, saralash, tahlil qilish, ishonchli ma’lumotlarni ajratish va ulardan to‘g‘ri foydalanishni o‘rgatish ularning mustaqil hamda tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Shu bois darsliklardagi topshiriqlar tizimini hayotiy vaziyatlar, rasmlar, jadvallar, infografikalar, reklama va raqamli axborotlarni tahlil qilishga yo‘naltirilgan mashqlar bilan boyitish maqsadga muvofiq. Shuningdek, interfaol metodlar va xalqaro tajribadan foydalanish ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Demak, media va axborot savodxonligini boshlang‘ich ta’limdan boshlab shakllantirish o‘quvchilarni zamonaviy axborot muhitida ongli, mas’uliyatli va faol ishtirok etishga tayyorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – O‘RQ-637, 2020-yil 23-sentabr.
2. UNESCO. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely! – Paris: UNESCO, 2021.
3. UNESCO. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. – Paris: UNESCO, 2011.
4. O‘zbekiston Respublikasi. Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standartlari.
5. McGonagle, T. Media Literacy and Education in the Digital Age. – 2017.
6. Hobbs, R. Digital and Media Literacy: A Plan of Action. – Washington, DC: Aspen Institute, 2010.
7. Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K., Cheung, C.-K. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. – UNESCO, 2011.
8. PIRLS xalqaro tadqiqotining o‘qish savodxonligini baholashga oid materiallari. – IEA rasmiy sayti.